

У ТРИДЦЯТИХ і сорокових роках нашого тривічного століття Леоніда Мосенда, як видатну особистість української еміграції, знала чи не вся Європа. То була людина творчої наструги і різномібічного таланту. Поет і прозаїк, публіцист і літературний критик, учений-хімік і перекладач — такий діапазон його невтомної діяльності. Працював він натхненно, до самозабуття. Тому-то всюди залишив глибокий слід, хоч і доля до нього не завжди була прихильною.

Звідти, з Європи, де провів більшу частину свого життя, Леонід Мосенз повертається в Україну самобутніми художніми творами. За ним, за рідним краєм, його душу постійно мучила ностальгія, яка часто виливалась у хвилюючі рядки:

Під золотим дахом
Ліщини
стою, дивлюсь —
не надизлюсь...
І до широкої рівнини
душею тремітно
молюсь...

І слава Богу, що ми тепер маємо можливість знайомитися з духовною спадщиною талановитого співвітчизника.

Біографія Леоніда Мосенда бере початок у місті Могилеві-Подільському, що на Вінниччині. Там він народився 20 вересня 1897 року в родині службовця, який тривалий період працював панським економом. На подільській землі минало дитинство. Виростав серед мальовничих краєвидів Придністров'я, виховувався на місцевих казках, народних піснях і легендах про мужніх борців за свободу — запорізьких ко-

ся далі в листі, — що ті волинські шляхтичі — всі родичі. Тож і наша бабуна казала, що вона якось далека родичка князя Сангушка, того, що його большевики р. 1918 жахливо замутили на Волині. Тоді, я пам'ятаю, як бабуна молилася за його душу й оповідала мені, як вона з ним кілька разів танцювала у Варшаві».

У молоді роки бабуся Леоніда Мосенда «пішла за компаньйонку до якоєїсь багатої родини шляхетської». З дочкою цієї сім'ї всюди побувала: у Вільні, Києві, Варшаві. Багато чого побачила і навчалась «всого того, що за тих часів треба було для шляхтянки».

Але як же сталося, що вона вийшла заміж не за шляхтича, а за... «схизматика»? Одного разу, влітку, довелось побувати

бабунею, яка до неї завше зверталася «дзецко».

Не виключена можливість, що Леснід приїжджає у Костопіль до своєї бабусі.

Я почав шукати родичів Федора Лясковця. Найперше звернувся до старожилів міста. Ганна Іванівна Трехимчук позідомила, що якісь Лясковець жив неподалік іншої квартири. Але чогось конкретного сказати не могла. Від інших людей довідався, що прізвище «Лясковець» зустрічається в деяких селах Сарненського та Дубровицького районів.

Як бачимо, ниточка родоводу Леоніда Мосенда по материній лінії веде в Костопіль.

Коли хлопців було сім років, помер батько Марко Мосенз. Тоді мати разом з дітьми переїжджає

ради, де в той час була численна українська діаспора. 1923 року Леонід вступив до Української господарської академії на хіміко-технологічний факультет, який закінчив 1928 р. А через три роки успішно захистив докторську дисертацію з питань переробки нафти, «Для України працювати можна і не в Україні», — такий висновок зробив молодий науковець.

Коли ж академія припинила існування, Л. Мосенз перебирається на Закарпаття. У 1937-1938 рр. працював учителем комерційних шкіл у містах Хусті і Сваляві. Та після окупації угорськими фашистами Закарпатської України тікає до Братислави. Там влаштовується на роботу в Дослідному інституті виноробства.

Ні, я прошу, друже
милий,
заспівати наді мною:
«Гей нум, хлопці,
до зброї...»

Пісню бою й перемог.

.. Велику творчу спадщину залишив Леонід Мосенз. Правда, вона ще чекає на свого видавця та аналтика.

Перебуваючи в Чехо-Словаччині, поет належав до так званої «празької школи», до якої входили такі відомі постаті, як Євген Маланюк, Олег Ольжич, Олена Теліга, Олекса Стефанович, Оксана Лятуринська, Юрій Дарagan та ряд інших. Ціле грено майстрів художнього слова! І серед них чітко виділявся голос Л. Мосенда.

«Інша визначна індивідуальність еміграційної поезії, — писав Олег Ольжич в одній із літературно-критичних статей, — є. Л. Мосенз (збірки «Юнацька весна», 1933, «Зодіян», 1941). Теж у нього форма глуха і підкреслено недбала, але тим ясніше виступає шляхетна витриманість та тонкий смак у змісті. Мосенз — поет філософічної рефлексії. В його злегка елегійних, а водночас глибоких мужніх та стойко бадьорих віршах дихання вічності».

Багата і різноманітна за тематикою і жанрами його творчість. Поет прагнув зрозуміти «матерії незупинний ліот», його хвилювали проблеми сучасної хімії, фізики, математики, астрономії, космосу. Але в центрі уваги Л. Мосенда була людина з її вічним прагненням до свободи. Тому-то в багатьох поезіях зуточні мотиви національно-визвольної боротьби:

НЕ ПРИВЕДИ ЗАГИНУТИ РАБОМ...

ЛЕОНІДУ МОСЕНДЗУ — 100 РОКІВ

їй на Волині, «то десь у Костополі чи десь інде близько закохалася в лісничого царського маєтку Хведіра Лясковця й вийшла за нього заміж».

Про свої переживання бабуся згодом неохоче розповідала внукам. Адже вся родина відчуvalася від неї, окрім її матері. Ще б пак! По-перше, він був «схизматик», по-друге, набагато старший за неї, по-третє, вдівець.

На запитання Леоніда Мосенда, чому бабуя вийшла заміж за Федора Лясковця, вона, трохи по-

з Могилева - Подільського до села Ялтушкова (нині Барський район). Початкову школу Леонід закінчив 1911 року в с. Яришеві на Могилівщині, де жив у своєї тітки Марії Чупрун. У листі до автора цих рядків кореспондент «Вінницької правди» Микола Горобець повідомляє, що в цьому селі поки що не вдалося відшукати п'яких слідів Чупрунів. А в статті «Леонід Мосенз і Придністров'я», опублікованій у названому часописі, він слушно зауважує: «Добре було б, як-

наша Марійка має вже

Цікаво, що серед його предків були люди різних національностей: українці, білоруси, поляки, греки і навіть італійці. Грецьке прізвище Мосенда так і закріпилося за нашадками переселенців з Еллади.

Ознайомлюючись із творчістю Леоніда Мосенда, натрапив на лист письменника до дворірдної сестри. Він зaintrigував своїм змістом. «Колись мій батько, — читаю в книзі «Українське слово», видрукованій київським видавництвом «Рось» 1994 року, — мав родовід, кажуть, гарно опрацьований. Мені ніби пам'ятається, що висів він у нас в Могилеві на стіні. Але як батька не стало (він помер, коли синові було 7 років, — прим. А. К.) — наша бабуся, мати наших матерів, закинула його, мовляв, родовід — це дурніця, бо кожен мусить бути «сам собі предок», як казав Наполеон. А була його великою прихильницею. Отож про рід Мосенда маю відомості лише ті, які мені оповідала мама».

А далі йде досить цікаве для нас, костопільчан, повідомлення про родовід Леонідової матері. З цього дізнаємося, що бабуся Мосенда жила у нашому місті.

«Моя мама була, як може, пам'ятаєш, Лясковець, а наша бабуя — уродженка Селяжицька. Її мати — наша прабабуя — була в роду Корzonів. Це старий польський рід, з якого є багато відомих осіб».

Ти ж знаєш, — пишеть-

«Гарний був...»

Від перших двох дружин у Федора Лясковця дітей не було. «З бабуною мали двох доньок: мою твою маму. Дід був, кажуть, мила й колегіальна людина. Гарно співав, грав і тому був у Костополі, де вони жили, дуже облюбленім. Співав на крилосі в церкві, а з крилоса йшов до костела грати на органі. Сам був, як згадав я вже, православним, але бабуя залишилася католичкою».

Далі розповідається про бабуниних братів. Один із них був відомим інженером у Варшаві, будівничим найбільшого мосту через Віслу.

«От тобі й усі відомості про Мосенда, Селяжицьких, Корзонів і Лясковців. Якби не військові події, — бідкався Леонід Мосенда, — було б щось до знайдення на Волині, але тепер... з усього цього лише добрий матеріал для роману. Я вже його й почав колись опрацьовувати, але... напевно, вже ніколи не докінчу».

З листа дізнаємося і про дальну долю діда Федора Лясковця. Від помер, казали, від раку. Бабуя стала вдововою в 34 роки. Старший дочці (матері Леоніда) було тоді 15 літ, а молодшій — 7. Однак своєю енергією і працьовитістю вона виховала обох.

Хочеться процитувати і такі рядки: «Взагалі (мова йде про бабуню, — прим. А. К.) була це осінність з диктаторськими нахилами. Вона, властиво, мене й виховувала, бо моя мама була безконечно добра жінка, але нікла перед

налися, де та хата, чи живуть у ній нашадки Чупрунів, що вони знають про свого родича?» А може, хтось і справді відгукнеться? Будемо сподіватися.

Упродовж 1911-1915 рр. Леонід Мосенда навчався у Вінницькій вчительській семінарії. Працювали педагогом юнакові довелось недовго. Під час Першої світової війни його забрали в російську армію і відправили на румунський фронт, де молодого солдата застала революція. Леснідові було тоді 23 роки. В такому віці не просто розібратися в тому, що діється у світі. Однак «Кобзар» Шевченка та «Історія України-Русі» М. Грушевського перевернули душу юнака: з «російського патріота» він став свідомим українцем. Майже рік служив в армії УНР як старшина. Рідний брат також перевував у петлюрівцях і загинув у боротьбі за Українську державу.

Коли 1920 р. війська Симона Петлюри в Могилеві - Подільському завалили поразки, Леонід, нарешті, інтуїтивно відчув, що залишиться в Україні означає ризикувати життям. І обрав шлях еміграції:

Ми кажемо: «Гіркий хліб вигнання, високі сходи нам чужого дому...» Та скарги зміст сховався за утому, за байдужість буденного щодня...

Після дворічного перебування в Польщі 25-річний юнак подався до Чехо-Словаччини в м. Подеб-

лограмів і безперestанку розмовляє, особливо ввечері, коли треба спати...» Й, «дочки Марійці на спомин і пригадку», згодом письменник присвятив біографічну поему «Волинський рік» і цілу книжечку віршованих казок «Пригоди котика Кікі».

Хстілося б довідатись про дальшу долю Марійки з Братислави. Можливо, публікація в газеті допоможе у цій справі — хтось відгукнеться.

У пошуках цілоцією гірського повітря (Леонід Мосеїлз ще з студентських років хворів на туберкульоз легень) відразу по війні переїжджає до Австрії. Дружина і дочка залишилися в Братиславі. А коли стан здоров'я погіршав, він на конти американської допомогової організації подався на лікування до Швейцарії. Не зважаючи на що, багато і напружено працює над філософським романом «Останній пророк», який, за словами літературознавця Леоніда Череватенка, «увібрав у себе гіркий десвід цілого покоління... Власне, він є писався з розрахунком на безкомпромісну полеміку». Цей твір — то лебедині пісні людини, которая мужньо розлучалася з життям. 13 жовтня 1948 року перестало битися серце видатного українського патріота — письменника і вченого.

Любий друже! Як кидати имуть на мене глину вогку, прошу я тебе, благаю не дозволь співати: «Кру-кру!...»

вдивляюся в прийдешність свою: ми встанем, ми встанем без ліку, щоб в чеснім ще вмерти бою!..

А з якою зневагою і болем у серці писав він про різного роду янічарів і перевертні!

А ще кому знесете ви данину? Яким варягам зложите присягу? Яку чужу прикрасите ви сагу?

І перед ким ще схилите коліна? Чи не по-сучасному звучать ці рядки?

Шанувальники таланту Леоніда Мосеїлза ніяк не можуть дочекатися його книг. Він вартій того, щоб країні віршовані та прозові твори ввійшли до програми середніх і вищих навчальних закладів. Тоді ми мали б повне право сказати: видатний письменник і учений повернувся, нарешті, додому, в Україну, яку так трепетно любив:

Як хочеться молитись часом комусь, хто всепрєбачливий й ласкавий:

«Не приведи загинуты рабом чужої ласки і чужої справи!

Не допусти закінчити ці дні під непривітним чужинецьким дахом,

О, дай хоч серцем перейти мені старим, запиленим чумацьким пляхом...

Анатолій КАРПЮК, науковий працівник Костопільського районного краснавчого музею.